

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Skapande och återskapande av genus i läromedel

Diskursanalys av fem läromedel i NO-ämnena med avseende på genus.

Malin Andersson

Inriktning/specialisering/LAU370”

Handledare: Joakim Forsemalm

Examinator: Eva Knuts

Rapportnummer: VT08-1030-6

Abstract

Titel: Skapande och återskapande av genus i läromedel. Diskursanalys av fem läromedel i NO-ämnena med avseende på genus.

Författare: Malin Andersson

Typ av arbete: Examensarbete 15p

Handledare: Joakim Forsemalm

Program: Lärarprogrammet, Göteborgs universitet

Datum: Maj 2004

Rapportnummer: VT08-1030-6

Nyckelord: Genus, kön, fysik, biologi, kemi, NO, sexualitet

De flesta lärare använder läroböcker i sin undervisning. Det innebär att dessa böcker har en påverkan på skolans verksamhet och därför bör uppnå de normativa föreskrifter som styr skolans verksamhet.

Jag har undersökt fem läromedel i de olika NO-ämnena med avseende på hur dessa förhåller sig till genus och kön. Särskilt fokus har legat på de avsnitt som behandlar sexualitet. Hur utrymmet är fördelat mellan män och kvinnor, vilka bilder av könen som förmedlas i text och illustration samt om dessa bilder är stereotypa.

Det material jag valt är fem läroböcker i fysik, biologi och kemi. En från vardera stort läromedelsförlag samt en extra som innehöll ett uppslag som kallades ”fokus på genus”.

Jag har analyserat läromedlen med hjälp av diskursanalys. Diskursanalys är både teori och metod, vilka används integrerat med varandra. Med teorins hjälp försöker diskursanalysen tydliggöra mönster i analysmaterialet som är sammankopplat med rådande diskurser.¹

I undersökningen har jag kommit fram till att läromedlen förmedlar en bild av mannen och kvinnan som varandras motsatser. Mannen är norm. Han syns mer, är mer aktiv och oftast förekommer han i mer tekniska och karriärsinriktade verksamheter. Kvinnan är motsatsen som syns mindre och i passiva, ofta stereotypa verksamheter. Detta är ännu tydligare i de avsnitt som behandlar sexualiteten. Här förmedlas en bild av mannen som ägare av sexualiteten som han riktar mot kvinnan som är mottagare.

---

¹ Winther Jørgensen Marianne & Phillips Louise 2000:5

SYFTE	5
FRÅGESTÄLLNINGAR	5
METOD	5
DISKURSANALYS, EN TOLKANDE METOD	6
URVAL	7
BAKGRUND	8
TEORETISK ANKNYTNING	9
DISKURSANALYS, POSTSTRUKTURALISM	9
GENUS, ORDEN ÄR VIKTIGA.....	11
ISÄRHÅLLANDE OCH HIERARKISERANDE, VAD ÄR GENUSSYSTEM.....	12
FEMINISM.....	13
GENUS OCH SKOLAN	15
ANALYSMATERIAL	7
RESULTAT	17
HUR SER FÖRDELNINGEN MELLAN MÄN OCH KVINNOR UT OCH HUR FRAMSTÄLLS DE?	18
FINNS DET STEREOTYPER OCH SCHABLONISERANDE TEXTER OCH BILDER I BÖCKERNA?.....	20
HUR FRAMSTÄLLS MÄNS OCH KVINNORS SEXUALITET?	22
DISKUSSION	27
SPRÅKET OCH MAKTEN	29
SOCIAL HANDLING.....	30
SLUTORD	30
REFERENSER	31
LITTERATUR.....	31
TIDSKRIFTER OCH RAPPORTER	32
INTERNET	32
LÄROMEDEL.....	32
SKIVA	33

Syfte

Syftet är att undersöka NO-böcker med avseende på hur de skapar och återskapar genusstrukturer. Jag avser att undersöka hur genus framställs och gestaltas samt vilka förgivettaganden som kan utläsas. Vilka egenskaper tillskrivs representanter för kön, vem gör vad, och hur beskrivs det, vilka fenomen förknippas med män och kvinnor, vem syns mest och i vilka sammanhang? Jag är särskilt intresserad av sexualitet respektive sexuella akten och hur kön framställs i förhållande till sexuell praktik.

Min hypotes är att böckernas illustrationer, text och ordval kommer förmedla stereotypa bilder av kön. Min erfarenhet från VFU:n säger mig att män kommer att synas mer och i mer aktiva verksamheter, kvinnor kommer att synas i verksamheter som är mer förknippade med hemmet. Jag tror att den ojämlika aspekten i böckerna kommer vara extra tydlig i de avsnitt som rör sexualitet.

Frågeställningar

Hur ser fördelningen mellan män och kvinnor ut i svenska läromedel i biologi, fysik och kemi?

Hur framställs olika genus hos de personer som syns och omskrivs i böckerna?

Finns det stereotyper och schabloniserande texter och bilder i böckerna?

Hur framställs mäns och kvinnors sexualitet?

Finns det bilder eller texter som utmanar genusstrukturer?

Metod

För att diskutera den problematik jag rör mig runt har jag valt att arbeta med diskursanalys.

Den diskursanalytiska utgångspunkten innebär bland annat att det inte finns någon verklighet utanför diskurserna. Därför är diskurserna i sig föremål för studierna. Det som studeras och bearbetas är det som sagts och skrivits och vilka mönster som finns i detta samt vilka sociala konsekvenser de får.² Vad förmedlar läromedlen genom text och bild och hur skulle det kunna sägas annorlunda?

---

² Winther Jørgensen Marianne & Phillips Louise 2000:28

Till en början arbetade jag fråga för fråga och studerade böckerna med avseende på en frågeställning i taget. Under arbetets gång blev jag mer familjär med analysarbetet och mina frågeställningar. Detta ledde till att jag kunde titta efter fler saker samtidigt vilket gjorde processen mer effektiv.

Diskursanalys, en tolkande metod

Diskursanalysens syn på verklighet innebär att de objektivistiska vetenskapliga kraven inte accepteras. Det finns enligt teorin inga objektiva sanningar. Den diskursanalytiske forskaren måste förhålla sig till den inneboende paradox som kommer av att verkligheten är socialt skapad. Hur förhåller man sig då till resultaten som framkommit i studien? Alla resultat är relativa när verkligheten är konstruerad.³ Relativismen behöver dock inte försvaga undersökningens standard. Även objektivistiska krav på validitet inte accepteras innebär det inte en avsaknad av krav.⁴ Diskursanalytikern är ofta förankrad i just de diskurser som hon vill analysera hon är alltid förankrad i olika diskursiva struktureringar.⁵ Vid arbete med diskurser som forskaren själv är mer nära än andra diskurser, eller har åsikter om, kan mycket av det som finns i materialet ses som självklarheter. Tillexempel kan det te sig självklart att det är mamman som tas som exempel när materialet behandlar föräldraskap. I diskursanalysen är det just de självklarheterna forskaren vill se och avkoda.⁶ I den här studien är analytikern, jag, en person som lever med de genuskontrakt (Hirdmans begrepp⁷) som finns i det samhälle där de läromedel jag avser att analysera har skapats. Jag är följaktligen en del av skapandet och återskapandet av genuskontraktet. Förutom det har jag en feministisk utgångspunkt, vilket utgör ytterligare en diskurs i vilken jag ingår.

Förutsättningarna för att kunna tolka text och andra meningsfulla fenomen är att vi har en bakgrund att göra det emot. Det är med bakgrund mot oss själva som vi förstår ett fenomen. Tolkningen av bild och text gör jag följaktligen ”med mina glasögon”. Hans-George Gadamer kallade detta för förförståelse eller fördomar. Beroende på aktörens förförståelse ses olika aspekter av och olika mening i samma fenomen.⁸

---

³ Ibid:29

⁴ Ibid:111

⁵ Ibid:56

⁶ Ibid:28

⁷ Hirdman Yvonne 1988:11

⁸ Nils Gilje & Harald Grimen 1992:183

Urval

Jag har valt att undersöka fem läromedel i NO-ämnena. Libers *Spektrum Biologi* upplaga två (2001) och tre (2006). Skrivna av Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika och Nystrand, Anders. Anledningen till att jag ville analysera dessa två var att den senare upplagan hade ett uppslag med rubriken ”fokus på genus”. Jag ville se om denna förnyelse innebar några förändringar av bild och textmaterial i övrigt. Urvalet av de övriga läromedlen grundar sig dels på tillgänglighet, dels på att jag ville skapa en variation med avseende på förlag. Med anledning av det valde jag att förutom de två tidigare nämnda läromedlen analysera

Bonniers *Kemi* (2000), vilken är författad av Nettelblad Karin. Gleerups *Kemi* (2001) skriven av Mårtsson Gert. Jag har även analyserat Natur och kulturs *Fysik plus* (2007) av Ekstig Börje & Sjöberg Staffan.

Analysmaterial

De läromedel jag valt att analysera riktar sig i samtliga fall till elever i högstadiet, det vill säga årskurs 7-9. Materialet består av två kemiböcker, Bonniers *kemi* och Gleerups *kemi*, en fysikbok, *Fysik plus* från Natur och kultur, dessutom två biologiböcker, *Spektrum biologi* från Liber upplaga två och tre.

Bonniers *kemi* är uppdelad i tematiska kapitel med en inledning som på ett talande vis beskriver vad kapitlet kommer att handla om. Alla kapitel avslutas med instuderingsfrågor. Boken har många exempel från vardagen och är målande i sin karaktär.

Gleerups *kemi* ser ungefär likadan, dock har detta läromedel mer kortfattat och faktsäckat i sitt upplägg. Även här finns instuderingsfrågor.

Fysik plus från Natur och kultur innehåller ett antal kapitel med texter, förklarande bilder och olika uppgifter för eleverna att lösa. Också denna bok är uppdelad i kapitel utifrån de klassiska teman som hör fysikämnet till så som elektricitet och magnetism, ljud, ljus, materia, mekanik med mera.

Spektrum biologi från Liber upplaga två och tre har tematiskt indelade kapitel om natur, växter, djur och människokroppen samt ett kapitel om miljö, ett om sex och samlevnad och ett om evolution. Boken är faktsäckad i sitt upplägg, med mycket information på lite plats. Det finns liksom i samtliga böcker många färgglada bilder. I andra upplagan har man lagt till och dragit ifrån några delar utifrån inputs från lärarhåll. Man har även lagt till ett uppslag eller

rubrik i varje kapitel som kallas fokus på. Här finns ett uppslag som heter fokus på genus, här kan man finna diskussionsfrågor om flickor och pojkar och huruvida man är lika eller olika.

Samtliga böcker har rutor eller uppslag om personer som gjort saker för vetenskapen. Här presenteras personen och upptäckten samt ibland lite fakta kring personens liv och betydelse för den framtida vetenskapliga utvecklingen.

Bakgrund

Genusvetenskap handlar om hur kvinnor och män, kvinnligt och manligt skapas och återskapas som ojämlika dikotomier där fördelning av makt och resurser är centralt. Ett feministiskt perspektiv innebär att konstruktionen av genus alltid är tätt sammankopplad med samhällsprocesser. Detta rör så väl klass och etnicitet som mitt fokusområde, sexualitet.⁹ Min utgångspunkt bygger på att kvinnligt och manligt inte existerar naturligt, kategorierna är skapade abstraktioner,¹⁰ eller sagt med Simone de Beauvoirs välkända ord ”man föds inte till kvinna, man blir det”¹¹ Med könsmaktsystemet avses det patriarkala samhället vilket innebär att män har mer makt och större möjligheter än kvinnor.¹² Det är diskurserna som konstruerar dessa sociala värden varav dess betydelse aldrig kan låsas fast.¹³ Följaktligen är systemet föränderligt, strukturer lever inte av sig själva.¹⁴ Skillnaderna kan tonas ner genom att fastslå att de biologiska skillnader som finns mellan kvinnor och män är oskarpa och att dessa biologiska skillnader inte nödvändigtvis sammanfaller med genus.¹⁵

Jag vill avkoda det som konstruerar dessa kategorier i mitt analysmaterial, se vad som förstör dem och förhindrar människor från att bli det hon vill bli. Mina intentioner är att tydliggöra patriarkala maktstrukturer, vilka skapas och reproduceras på en mängd olika arenor och läromedlen är en av dessa arenor. Dock talar styrdokument tydligt om att reproduktion av gamla genussystem inte är önskvärt, vilket gör det hela ännu mer relevant.

Den diskurs jag avser att analysera i läromedlen är genussystemet/könsmaktsordningen, skapandet och upprätthållandet av genus. Läromedlen är å ena sidan en arena för upprätthållande, skapande och återskapande av könsmaktsordningen, å andra sidan en produkt av den. Min diskursiva utgångspunkt är feminismen, det vill säga den diskurs som försöker

---

⁹ Mulinari Diana, Sandell Kerstin och Schömer Eva (red) 2003:11

¹⁰ Elvin-Nowak Ylva & Thomsson Heléne 2003:23

¹¹ De Beauvoir Simone 1949.

¹² Elvin-Nowak Ylva & Thomsson Heléne 2003:36

¹³ Freeman Jane 2003:133

¹⁴ Elvin-Nowak Ylva & Thomsson Heléne 2003:38

¹⁵ Von WrightMoria 1999:17

motverka könsmaktsordningen. Skolan är en plats där genus reproduceras liksom alla andra samhällsliga institutioner.¹⁶ Styrdokumenten påbjuder att så inte bör vara fallet. Skolan skall främja jämställdhet på alla plan, allt ifrån lärarnas förhållningssätt till artefakter i skolmiljön. Det är därför av yttersta vikt att föra en diskussion om läromedlen och huruvida dessa stödjer skolans uppdrag.

Teoretisk anknytning

Min teoretiska utgångspunkt är således diskursanalys. Min utgångspunkt är feminismen och utifrån denna analyserar jag hur diskurser om genus skapas och återskapas i läroböckerna. Nedan följer därför en presentation av diskursanalys och poststrukturalism, teorier om könsmaktsordningen och feministiska teorier. Därefter kommer jag att beskriva resultat av tidigare studier i ämnet samt vart styrdokumenten står i förhållande till genus.

Diskursanalys, poststrukturalism

Diskursanalys går inte att använda lösryckt från den teoretiska grund som den är sammankopplad med.¹⁷ Med teorins hjälp försöker diskursanalysen tydliggöra mönster i rådande diskurs genom att se mönster i det som kommuniceras. Om andra metoder fokuserar på hur verkligheten *är* så flyttar diskursanalysen fokus till hur verkligheten *skapas*.¹⁸ Det finns olika varianter av diskursanalytiska angreppssätt, gemensamt för angreppssätten är att de vilar på socialkonstruktionism och poststrukturalism. Det finns många olika inriktningar inom poststrukturalismen och de gemensamma nämnarna för dessa är att språket används som analytisk utgångspunkt i forskningen. Språket skapar verkligheten och skapar roller. Den verklighet vi lever i är kontextuell och diskursiv.¹⁹ Karaktäristiskt för olika slags socialkonstruktivistiska angreppssätt är *en kritisk inställning till självklar kunskap*.²⁰ För att ta ett exempel på kritisk inställning till självklar kunskap från feministisk teori kan nämnas ifrågasättandet av manligt och kvinnligt.²¹ Vidare gemensamma drag för socialkonstruktionistiska angreppssätt är *historisk och kulturell specificitet*. Det innebär att vår

---

¹⁶ Ahrne Göran , Roman Christine & Franzén Mats 2003

¹⁷ Winther Jørgensen Marianne & Phillips Louise 2000:5

¹⁸ Börjesson Mats 2003

¹⁹ Winther Jørgensen Marianne & Phillips Louise 2000:15-16

²⁰ Ibid:11

²¹ Freeman Jane 2003:31

världsbild och kunskapssyn är kulturellt och historiskt präglad.²² Genom att se diskursskiften blir det tydligt att dessa är historiskt föränderliga.²³ Även genus/kön ses som en social konstruktion vilken är skapad och återskapas.²⁴ Vårt diskursiva handlande bidrar då till att konstruera och rekonstruera genus. Vårt sätt att uppfatta världen som binärt oppositionell med avseende på kön är på så vis en sanning som frambringats genom sociala processer. Detta leder oss till nästa gemensamma punkt; *samband mellan kunskap och sociala processer*. I en viss kultur kan vissa handlingar ses som naturliga medan andra betraktas som otänkbara. Konstruktionen av sanning och kunskap får därför konkreta sociala konsekvenser. Det kan röra sig om att det i ett visst samhälle konstrueras ett genus som inte tillåts att ta för sig sexuellt, det får då handfasta konsekvenser för de individer som definieras som detta genus. Ytterligare karaktäristika för socialkonstruktivistiska angreppssätt är *samband mellan kunskap och social handling*. Ett exempel på samband mellan det som för många i vårt samhälle ses som självklar kunskap som tar sig uttryck i social handling är genusstrukturen. Skolan är en plats där det sker en sortering som följd av kön.²⁵ I skolvärlden slår det en ofta av hur mycket vikt det läggs vid kön. När sammanhållningen i olika klasser diskuteras sker det ofta killar och tjejer för sig. Ibland poängteras det att killarna och tjejerna i den här klassen faktiskt umgås en hel del över könsgränserna, då ses det som en positiv avvikelse från det normala. Den självklara kunskapen i detta fall är kunskapen om skillnaderna mellan könen, det tar sig uttryck i den sociala handling som det innebär att diskutera killar och tjejer var för sig.

Synen på subjektet är av stor betydelse för diskursanalysen. Den innebär att subjektet inte är obunden och fristående utan ett medium för det språk och den kultur hon/ han befinner sig i. För Foucaults, som sägs vara lite av en diskursanalysens grundare innebär subjektetsbegrepp någon som underordnas/ underkastas en given makt, ett jag som görs till föremål för empirisk observation.

Foucaults syn på makt ser annorlunda ut än den traditionella hierarkiska strukturen där någon har makt över en annan. Han menar att makten kommer från alla håll, som en institution eller struktur.²⁶ Som exempel innebär patriarkatet och heteronormen att den heterosexuelle mannen är norm, men det innefattar inte bara mäns förtryck av, och makt över kvinnor utan även kvinnors förtryck av kvinnor, medelålders makt över gamla och unga samt dessas förtryck av varandra. Avvikaren är lika involverad i maktrelationer som de

---

²² Winther Jørgensen Marianne & Phillips Louise 2000:11

²³ Connell R.W1995:101

²⁴ Freeman Jane 2003:30

²⁵ Ahrne Göran , Roman Christine & Franzén Mats 2003:186

²⁶ Månsson Per (red)(Lindgren Sven-Åke) 2003:360

normtrogna, och intar en position som förstärker hans avvikelse och följaktligen och återskapar på så sätt normen.

Genus, orden är viktiga

I många feministiska teorier görs en distinktion mellan kön och genus.²⁷ Ordet kön används då som betäckning för biologiskt hos kvinnan respektive mannen så som till exempel livmoder, vulva och bröst hos kvinnan och penis hos man. Ordet genus används för att skilja biologin från det kulturellt skapade hos de båda könen, det vill säga de begrepp kända som kvinnligt och manligt.²⁸ Vi växer upp i vad Hirdman kallar ett genusystem där mannen är normen och kvinnan definieras som det andra.²⁹ Även Simone de Beauvoir diskuterade i sin bok "Det andra könet" (1949) skillnaderna mellan det biologiska könet och det sociala även om begreppet genus ännu inte var myntat. Hon menade att kvinna är en biologisk företeelse medan kvinnlighet är en social konstruktion.³⁰ Användningen av genus har öppnat upp möjligheter för feminister att argumentera mot biologisk determinism i en helt annan utsträckning, detta genom att sätta ord på dessa två kategorier kunnat flytta diskussionen från de fysiologiska skillnaderna till att handla om sociala konstruktionsprocesser.³¹ Används samma ord (kön och könsroll) kan könsrollen kännas förutbestämd av det biologiska könet.³² Diskursanalysen menar att vår verklighet alltid går genom språket och att språket är en maskin som konstituerar den sociala världen".³³ Detta är en uppfattning som delas av Yvonne Hirdman, forskare i kvinnohistoria och förknippad med införandet av begreppet genus i Sverige.³⁴

Den kritik som framförts mot genusbegreppet är att det fastslår det biologiska könets existens, vilket vissa feminister hävdar är en social konstruktion även det. Det finns stora biologiska skillnader inom könen som inte utgör kategorier på samma sätt som man och kvinna gör.³⁵ Det har också hävdats att maktaspekterna försvinner ur analysen i och med användandet av genus, Detta för att mäns och kvinnors handlingsmöjligheter förnekas varav förtryck- aspekten försvinner ur resonemanget.³⁶ Det har också hävdats att åtskillnaden av kön

---

²⁷ Freeman Jane 2003:26

²⁸ Hirdman Yvonne 1988:3

²⁹ Ibid:6

³⁰ Freeman Jane 2003:25

³¹ Ibid:27

³² Hirdman Yvonne 2001:13

³³ Winther Jørgensen Marianne & Phillips Louise 2000:16

³⁴ Hirdman Yvonne 1988

³⁵ Freeman Jane 2003:29

³⁶ Ibid:31

och genus utgör ytterligare två kategorier som bygger på binära distinktioner liksom andra binära motsatser så som den mellan natur och kultur och inte minst kvinnligt och manligt.³⁷

Det är inte enbart när det gäller att diskutera maktrelationer som orden har stor betydelse. Att äga ord är i sig att sitta i en maktposition. De grupper som har makt i förhållande till andra äger i allmänhet fler ord än den grupp de härskar över. Vi ser det i klass, kön, etnicitet samt mellan olika generationer och åldersgrupper.³⁸ När det gäller män och kvinnor handlar det om beskrivningen av dessa, vilket är en produkt av maktrelationer och ett medel för upprätthållande av maktrelationer. Det handlar också om att äga ord för att beskriva och ha möjlighet att tänka kring sig själv. Ord för allt från det kvinnliga könsorganet till vad som fysiskt händer när kvinnor blir kåta saknas i det språkbruk vi idag kan betrakta som vardagligt.

Isärhållande och hierarkiserande, vad är genussystem

Genus är exempel på stereotypa bilder, vilka skapas och reproduceras. Genussystemet (kan även benämnas som könsmaktsordningen) bygger på etikettering, förenkling och stereotypisering.³⁹ Kulick beskriver genus som ”en utpräglad betoning av mäns och kvinnors aktiva *roller* i samhället”. Dessa roller präglas ofta av motsatsförhållanden där mannen beskrivs som aktiv medan kvinnan får rollen av passiv, känslig och vårdande.⁴⁰ Mannen i sin tur beskrivs som aggressivare, mer rationell och mer tekniskt skicklig.⁴¹ Vissa begrepp har blivit manliga och andra kvinnliga, men de som förknippas med män är mer samhälleliga och maktindefattande. Här har vi till exempel politiker, individ och medborgare. Kvinnor blir hela tiden avvikare som ständigt måste benämnas som kvinnlig medborgare eller kvinnlig politiker och så vidare. Skillnaden ligger i att män beskrivs som icke-avvikande vilket gör att de privilegieras.⁴²

Hirdman förklarar genussystemet ursprung om dels dikotomin, med det som definieras som manligt och kvinnligt i form av binära oppositioner, dels som hierarkiskt, med mannen som norm.

Isärhållandets princip innebär att manligt och kvinnligt inte bör blandas.⁴³ Det kan vi se överallt bland annat i det som Elvin-Nowak och Thomsson kallar för ”vårt enorma behov att

---

³⁷ Freeman Jane 2003:30

³⁸ Ahrne Göran, Roman Christine & Franzén Mats 2003

³⁹ Elvin-Nowak Ylva & Thomsson Heléne 2003:52

⁴⁰ Kulick Don 1995:14

⁴¹ Connell R.W 1995:46

⁴² Eduards, Maud 1998:77

⁴³ Hirdman Yvonne 1988:7

göra kön”.⁴⁴ Det märks i hur man i skolan talar om tjejerna i klassen som en grupp och killarna i klassen som en grupp. Nyblivna föräldrar får ofta frågan om könstillhörighet och utifrån svaret agerar man sedan med avseende på bemötande, val av presenter och sätt att beskriva och tilltala den lilla bebisen.

Hur isärhållandet ser ut och hierarkin motiveras kan skådas och härledas från den västerländska genusformeringens idealtyp, sprunget ur Aristoteles föreställningar om manlig och kvinnligt.

Kvinnan är svag eftersom att mannen är stark.

Kvinnan är djur eftersom att mannen är människa.

Kvinnan är kropp eftersom att mannen är själ

Kvinnan är dum eftersom att mannen är klok.

Kvinnan är död eftersom att mannen är liv.

Kvinnan är världslig eftersom att mannen är andlig

Kvinnan är oren eftersom att mannen är ren.

Kvinnan är olycka eftersom att mannen är lycka.⁴⁵

Simone de Beauvoir menar att mänskligheten är manlig och att mannen inte definierar kvinnan som den hon är utan i förhållande till honom. Mannen är subjektet och kvinnan det andra.⁴⁶

Isärhållandets principer har bidragit till en tydlig uppdelning mellan offentligt och privat, där det senare ses som kvinnligt.⁴⁷

Hierarkiseringsprincipen innebär att männen är norm i den patriarkala överordningen.⁴⁸ Männen befinner sig i en maktposition gentemot kvinnorna. Det finns överallt och märks bland annat i att det är det manliga som ofta beskrivs som rättesnöre medan det kvinnliga är till skillnad från eller i vissa fall i likhet med. Det märks tydligt i vilka samhällspositioner kvinnor och män befinner sig i och inte minst märks det i mäns våld mot kvinnor.

Dikotomin som nämnts ovan både reflekterar och legitimerar kvinnans underordning.⁴⁹

Feminism

Feminism är till skillnad från det vetenskapliga begreppet genus normativt till sin natur. Att tro att ökad kunskap om genusrelationer kommer att leda till förändring är missvisande, det

---

⁴⁴ Elvin-Nowak Ylva & Thomsson Heléne 2003

⁴⁵ Hirdman Yvonne 1988:12

⁴⁶ De Beauvoir Simone 1949:12

⁴⁷ <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5422-8.pdf> (Star 1991:45)..

⁴⁸ Hirdman Yvonne 1988

⁴⁹ Ibid:13

krävs mer än bara kunskap och avkodning av systemet. Förändringen är normativ, genusbegreppet och de begrepp som hör samman med det så som genussystem och genuskontrakt synliggör konstruktionerna. Feminismen är ideologin och strider för att det skall bli annorlunda.⁵⁰

Feminism kan i sin enklaste betydelse sägas vara insikt i att det finns en maktobalans mellan kvinnor och män och en önskan att förändra detta.⁵¹ På djupare nivå kan man egentligen inte tala om en feminism utan det rör sig om uppfattningar och teorier som ibland ligger nära varandra och ibland är direkt motstridiga.⁵² Det finns allt ifrån feminister som hävdar att kvinnor är starkt väsensskilda från män till dem som anser att hela könsbegreppet socialt såväl som biologiskt är en social konstruktion.⁵³ Gemensamt för dem alla är dock att de uppmärksammar den diskriminering som kvinnor utsätts för till följd av sitt kön samt försöker göra någonting åt det på de sociala, ekonomiska, politiska och kulturella planen.⁵⁴ Här kommer jag framförallt att inrikta mig på poststrukturalistisk feminism, på feminismer i allmänhet och i synnerhet radikalfeminismens syn på sexualiteten och kärnfamiljen som maktfaktor i manssamhället och återskapare av könsmaktsordningen,

Poststrukturalistiska feminister menar att kvinnligt genus är diskursivt och inte naturligt. Kvinnlighetens språkliga och sociala uttryck skapar kvinnor på det vis de är, i en annan diskurs hade det förmodligen varit annorlunda.⁵⁵ Poststrukturalismen har dock ett inneboende problem när det gäller att justera maktobalans. Vid användandet av ordet kvinna reproduceras de strukturer som ligger till grund för genusidentiteten. Poststrukturalistiska feminister förhåller sig till detta genom att säga att begreppen inte är problemet utan strukturerna.⁵⁶

Sexualiteten har varit en omtvistad fråga för feminister sedan 1800-talet. Det handlar om ett mångårigt engagemang för att kvinnor skall få lov att kontrollera sina egna kroppar, ha en egen sexualitet och njuta av sin egen sexualitet samt att få barn om och när de vill. För vissa feminister är frågan om sexualitet mer perifer medan det för andra är en stor faktor i mäns dominans över kvinnor.

Inom feminismen i allmänhet och radikalfeminismen i synnerhet ifrågasätts hetrosexualitetens naturlighet. Radikalfeministiska forskare har olika sätt att analysera männens dominans över kvinnorna, men en vanligt förekommande utgångspunkt är att

---

⁵⁰ Mulinari Diana, Sandell Kerstin och Schömer Eva (red) 2003:11

⁵¹ Elvin-Nowak Ylva & Thomsson Heléne 2003:60

⁵² Freeman Jane 2003:7

⁵³ Ibid:18

⁵⁴ Ibid:7

⁵⁵ Wendt Höjer 1999:33

⁵⁶ http://www.statsvet.su.se/mediarum/Media_and_Politics_2/PDF/C-papers/genus_och_nationell_id.pdf

männens dominans över kvinnornas kroppar och sexualitet.⁵⁷ Om heterosexualiteten inte är det naturliga menar man att heterosexuella parrelationer är ett socialt konstruerat dominanssystem. Kvinnorna ses inte som individer med egna sexuella begär, det är männens sexualitet som är det viktiga. Vissa feministiska inriktningar menar också att den vaginala orgasmen är en myt som skapas för att kvinnor skall vara sexuellt beroende av män.⁵⁸ Simone de Beauvoir menar att patriarkaliska kulturen har vikt kvinnan åt kyskheten och att det är erkänt att mannen har rätt att tillfredsställa sina sexuella begär medan kvinnan är hänvisad till äktenskapet och det vaginala ingreppet från mannen som alltid innebär ett slags våldtäkt.⁵⁹ Vissa menar att de heterosexuella relationerna behöver förändras för att kvinnlig frigörelse skall bli möjlig. Andra hävdar att det enda sättet är att uppnå frigörelse från patriarkatet är att överge heterosexualiteten och leva lesbiskt.⁶⁰ Alla feminister bör enligt inriktningen Leeds Revolutionary Feminist Group bli ”politiskt lesbiska”⁶¹ Eller som Dr Kosmos uttrycker det i låten Lesbian wannabe ”Jag är kåt av ideologiska skäl”⁶²

Genus och skolan

Britt-Marie Berge är docent och universitetslektor vid Umeå universitet, Pedagogiska institutionen har inom en rad projekt forskat om vad kön/genus betyder i utbildningssammanhang. Hon har tillsammans med Göran Widding, även han med bakgrund i den pedagogiska världen samt genusforskning gjort en undersökning där de på uppdrag av Skolverket undersökt huruvida läromedel lever upp till läroplanens krav på ickediskriminering och jämställdhet. De menar att de statliga målen är tvetydiga i huruvida könen är lika eller olika. Det vill säga att det finns drag av både likhets och särartsfeminism. Å ena sidan skall hänsyn tas till könets olikheter å andra sidan betraktas särbehandling på könsbasis som diskriminering. Dessa dubbeltydiga budskap skall läroboksförfattarna ta hänsyn till. Berge och Widding menar att direktiven är oförenliga och att detta leder till en rad varianter av hur kön behandlas i böckerna legitimeras som jämställda. På ena ytterligheten uppfattar författarna pojkar och flickor som olika men likvärda, olikheterna uppfattas som

---

⁵⁷ Månsson Per (red)(Lindgren Sven-Åke) 2003:228

⁵⁸ Freeman Jane 2003:93

⁵⁹ De Beauvoir Simone 1949:225-227

⁶⁰ Freeman Jane 2003:91

⁶¹ Ibid:92

⁶² Dr Kosmos 2005 ,i albumet ”Ett enkelt svar.”

naturliga. Medan författarna på den andra sidan inte tar hänsyn till skillnader som antas grundade i genus.⁶³

Moria von Wright å andra sidan uppfattar läroplanstexter som tydliga i det att de eftersträvar uppluckring av rollmönster både vad gäller klass, kön och etnicitet.⁶⁴

Skolan har lagstadgat ansvar för att alla oavsett kön ska ges möjlighet att utveckla hela sin potential.⁶⁵ Forskning har visat att skolan förstärker olikheter relaterade till genus på ett sätt som verkar begränsande för både pojkar och flickor.⁶⁶ Alltså motsatsen till vad man uppmanar till i styrdokumentet. I värdegrunden för Lpo 94 poängteras att skolan skall arbeta för jämställdhet mellan kvinnor och män, Ingen skall i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder eller för annan kränkande behandling.⁶⁷ Under rubriken en likvärdig skola kan läsas att ”skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Eleverna skall uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är kvinnligt och manligt.”⁶⁸ Det tolkar jag som att det ingår i skolans uppdrag att försöka motverka skapande av kön. Skolan skall även ”verka för att flickor och pojkar får ett lika stort inflytande över och utrymme i undervisningen”.⁶⁹ Detta skulle då innebära att flickor och pojkar skall ha lika stort utrymme även i undervisningsmaterialet. Lärarna skall tillsammans med övrig personal som verkar i skolan ”bidra till att motverka sådana begränsningar i elevens studie- och yrkesval som grundar sig på kön eller social eller kulturell bakgrund.”⁷⁰ Detta kan ske på många sätt, en underlättande faktor när det gäller att göra könsöverskridande yrkes val är förebilder. Därför bör dessa framläggas läromedel och undervisning.

Hur stor del av undervisningen som påverkas eller utgörs av läromedlen är givetvis olika för olika lärare, men i det att läromedel används så kommer det att ha en viss inverkan. De spelar därför en aktiv roll för möjligheten att kunna förverkliga dessa mål.

För att ett läromedel skall betraktas som jämställt skall det vara kvantitativ jämvikt mellan könen. Könen skall inte framställas stereotyp, inte mystifieras eller objektifieras. Både kvinnor och mäns perspektiv skall lyftas.⁷¹

---

⁶³ Berge Britt-Marie & Widding Göran 2006

⁶⁴ Von Wright Moria 1999:16

⁶⁵ Svaleryd Kajsa 2002:44

⁶⁶ Ibid:30

⁶⁷ Lpo 1994:3

⁶⁸ Ibid:3-4

⁶⁹ Ibid:13

⁷⁰ Ibid:15

⁷¹ Berg Bettina 2004:28

Britt-Marie Berge och Göran Widding har på uppdrag av skolverket analyserat ett antal läromedel, bland annat biologi och naturkunskapsböcker med avseende på hur de står i förhållande till genus och kön. Detta har sedan ställts mot läroplanernas värdegrund. De har kommit fram till att böckerna generellt har ett ämnesfokuserat könsneutralt språk. När det i exempel och liknande förekommer bekönade personer framställs kvinnan dock som avvikande och ”den andra”. I vissa fall blir hon skuldbelagd och förlöjligad. Förebilderna inom vetenskapen lyser med sin frånvaro, det är männen som representerar vetenskapen medan kvinnan representerar folktro. Trots att vissa böcker tar upp hållbar utveckling som innefattar sociala mål så som jämställdhet existerar inget könsperspektiv heller i dessa avsnitt. Berge och Widding menar att kvinnorna i böckerna blir sina kroppar medan männen utgör normen. Männen är dessutom överrepresenterade i bildmaterialet.⁷²

Moria von Wright har analyserat läromedel i fysik med avseende på jämställdhet. Hon menar att de flesta läromedel ger intryck av att författarna:

”inte kan drömma om att fysik har något med jämställdhet att göra”⁷³

Hennes slutsats av undersökningen är läromedel i fysik värderar det traditionellt manliga genus högre än det traditionellt kvinnliga. Att de reproducerar orättvisor och på så vis motarbetar det som jämställdhetssträvandet försöker råda bot på.⁷⁴

Resultat

De manliga exemplen och exponeringen av personer av manligt kön är klart överrepresenterade i det material som skapar empirin för denna uppsats. Som exempel kan nämnas att *Spektrum biologi* 2001 innehåller 17 manliga exempel och bara två kvinnliga. Femtio av de bilder som föreställer människor är män, endast tjugofyra är kvinnor. Tjugoåtta av bilderna föreställer antingen både kvinnor och män, eller könsneutrala personer på vilka könet inte kan avgöras. De personer som omnämns i boken är övervägande män. Sjutton män omnämns, tre kvinnor. Ordet mamma nämns dock tjugotre gånger jämfört med pappa som nämns åtta gånger. Detta kan kopplas till den kvinnliga stereotypen som modrande* och

---

⁷² Berge Britt-Marie & Widding Göran 2006

⁷³ Von WrightMoria 1999:102

⁷⁴ Von WrightMoria 1999

* Ord för verksamhet som har med kvinnligt föräldraskap att göra.

vårdande. Det ger en fingervisning om i vilken mån tjejer och killar kan identifiera sig själva som självklara subjekt i sammanhanget och i vilken mån de blir bortdefinierade.

Nedan kommer jag att på ett tematisk indelat vis baserat på frågeställningarna analysera hur kön skapas i de båda böckerna.

Hur ser fördelningen mellan män och kvinnor ut och hur framställs de?

I samtliga böcker är de personer som tas upp som exempel övervägande män. Bonniers *kemi* har dock fler exempel med kvinnor än vad de andra böckerna har. Det beror delvis på att det i den här boken finns mycket berättande exempel från vardagen, men det finns även ett antal kvinnliga experter som uttalar sig i viktiga frågor så som papperstillverkning, miljövänligt bränsle och lantbruk. I de vardagsexempel som tas upp i Bonniers *kemi* sysslar exempelpersonerna med om inte genusbrytande brytande så åtminstone ej genusstypiska verksamheter. Johanna, Elin och Julia funderar på hur eld fungerar. Pappa och Albin städar kylskåpet.⁷⁵ I *fysik plus* är de kvinnliga exempelpersonerna ett undantag från regeln, däremot finns en hel del manliga exempel i vilka exempelpersonerna sprudlar av framgång och uppfinningsrikedom.⁷⁶ I många av exemplen i *Spektrum biologi 2001* används det könsneutrala ordet människan. När hona/ hane, kvinna/man, flicka/pojke nämns är det konsekvent det ord som beskriver det manliga biologiska könet som skrivs först.⁷⁷ I tredje upplagan har det förändrats på vissa ställen.⁷⁸ För alla läromedel gäller med få undantag, (några eller någon per bok) att de flesta personer som nämns med namn och får ett avsnitt dedikerat till sig är män. Här handlar det framförallt om vetenskapsmän och upptäckare. Detta är något som också Britt-Marie Berge och Göran Widding kommit fram till i sin studie av läromedel.⁷⁹ I de båda biologiböckerna har de få kvinnor som nämns vid namn har inte heller lika avancerade titlar. Titlarna är också mer genusstypiska som sjuksköterska och barnmorska.

I befruktningen mellan alla former av djur, människan inkluderad är det mannen och spermien som skildras som den aktiva parten. Detta sker till exempel genom språkbruket som förs i följande mening: ”Jag hann först! Spermien tränger in i ägget och befruktar det. Snart börjar ett nytt foster att växa”⁸⁰ Det finns dock undantag, när man talar om hur livet uppstår, (det vill säga både djur och växter) då uttrycks befruktningen istället på följande vis:

---

⁷⁵ Mårtsson Gert 2001

⁷⁶ Ekstig Börje & Sjöberg Staffan 2007

⁷⁷ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders.2001

⁷⁸ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders.2006

⁷⁹ Berge Britt-Marie & Widding Göran 2006

⁸⁰ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders.2001:224

”förökning sker ofta genom att en spermie och en äggcell förenas”⁸¹

I *Spektrum biologi* 2006 har ordbruk som indikerar att mannen och spermien är den aktiva parten i befruktningen bytts ut på vissa ställen och ersatts med andra beskrivningar som:

”ägg och spermie möts i honans kropp”⁸²

Detta har dock inte gjorts konsekvent och tyvärr inte på de avsnitt som rör den mänskliga sexualiteten. Även vid beskrivning av växternas förökning har hancellerna en mer aktiv roll. Dock beskrivs själva befruktningen oftare som en sammansmältning av två celler istället för att den ena cellen tar sig in i den andra som inte gör någonting.

Om mannen är den aktiva parten när det gäller befruktning och sexualakt blir det annorlunda när det kommer till graviditet och föräldraskap, där mannen har en passiv roll. Under förlossningen kan han ”vara till hjälp” och efter en abort kan det vara bra om man kan ”prata om hur det känns med sin pojkvän, sina föräldrar eller sina kompisar”⁸³ Här är kvinnan det självklara subjektet. Hon framställs dock inte som särskilt aktiv här heller, då det mesta skildras som automatiskt och ej påverkbart. Det är kvinnans kropp som gör det och den påverkan som har med vilja och uthållighet att göra nämns inte i texten.

När texten handlar om honkönade organismer och växter används ofta ord som har, får, blir, befruktas. Handlar texten om organismer och växter med hankön används ofta ord som är mer förknippade med aktivitet och handlande så som gör, befruktar, simmar. Simone de Beauvoir uppmärksammar ordens roll i våra genuskonstruktioner. Kvinnan *görs* passiv genom språkbruk som indikerar att hon är just passiv.⁸⁴

Handling är ett återkommande tema för de män som finns illustrerande eller avbildade i samtliga böcker, kvinnorna sysslar med mer passiva verksamheter. Det kan handla om att sitta och borsta håret eller lukta på en blomma. På många bilder tittar kvinnorna bara rakt in i kameran medan männen är i farten med att göra någonting. Den verksamhet som äger rum på de bilder som föreställer kvinnor är i regel enklare än de verksamheter som äger rum i bilder föreställande män. I *Fysik plus* är förutom att bilder på män är starkt överrepresenterade en stor del av de bilder som föreställer kvinnor tecknade och lite humoristiska. Man kan tolka det som att bilden av den passiva överksamma kvinnan tagits ett steg längre. Det kan även ses som en indikator för en ironisering av kvinnan i fysikdiskursen. Moria von Wright menar att fysiken presenteras som antingen ett exklusivt experimenterande utfört av utvalda manliga individer eller som ett tankearbete uttänkt av manliga genier som får nobelpris. Fysik beskrivs

---

⁸¹ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders.2001:10

⁸² Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders.2006:90

⁸³ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders.2001:226

⁸⁴ De Beauvoir Simone 1949

som en ackumulering av kunskap hos män eller som ett sätt att utforska omvärlden. Det vill säga en männens diskurs. Flickor väljer också ofta bort fysik ur sin intressesfär, flickor tycker att fysik är tråkigt.⁸⁵

Det är alltså övervägande män som synliggörs i samtliga läromedel, de skildras som aktiva och kompetenta. Kvinnor skildras som passiva och i samband med vad som definieras som enklare uppgifter, mer automatiska medan männen skildras som mer viljestyrda.

Finns det stereotyper och schabloniserande texter och bilder i böckerna?

I samtliga böcker kan Aristoteles förståelse av kön härledas. Det vill säga ursprunget till den dikotomin av binära oppositioner som ligger till grund för de idéer som skapar alibi för manlig makt.⁸⁶

Kvinnornas kroppar är exponerade i större utsträckning än männens. Biologiböckerna innehåller bilder på genomlysta kroppar i vilka olika organ visas, alla dessa kroppar är kvinnokroppar. Som Berge och Widding nämner i sin analys av läroböcker är kvinnor mer sina kroppar.⁸⁷ Kvinnan står för kropp för att mannen står för själ.⁸⁸ I Gleerups fysik finns flera bilder på kvinnor i mycket utsatta poser. Bland annat en illustration som visar vad magnesiumoxid kan användas till. Den föreställer en gymnast som snurrar i en stång med benen särade. Det är ungefär en millimeter från att hennes vulva exponeras.⁸⁹ En annan bild föreställer en kvinna iförd endast trosor, hon solar solarium.⁹⁰

Kvinnans menstruation ges betydande utrymme i form av en helsida. Här diskuteras vad mens är hur det fungerar och vilka problem det innebär att ha mens, bland annat poängteras att humörsvängningar kan vara ett problem under denna period. Halva sidan är dedikerad till menshygien. I *Spektrum biologi* 2001 i kapitlet om blodomlopp och immunförsvar nämns att kvinnor i vissa kulturer ses som orena under den period de menstruerar. Läromedlen framställer och förklarar även klimakteriet som en mystisk och svår grej som händer kvinnor. Även då framstår det sura humöret som ett problem. Manligt surt humör kan också tänkas vara ett vanligt förekommande fenomen med tanke på vad statistiken säger om mäns våld mot kvinnor, detta nämns dock inte i dessa böcker. *Spektrum biologi* 2006 har samma text om menstruation, men hygien hos kvinnan poängteras ytterligare genom att man skapat en

---

⁸⁵ Von WrightMoria 1999

⁸⁶ Hirdman Yvonne 1988:12

⁸⁷ Berge Britt-Marie & Widding Göran 2006

⁸⁸ Yvonne hirdman 1988:12

⁸⁹ Mårtsson Gert 2001:99

⁹⁰ Ibid:63

rubrik, ”självrenande slida”⁹¹ Där beskrivs det hur flickor och kvinnor bör sköta sin dagliga hygien. Texten utgör inga undantag från den i föregående upplaga, men rubriken lägger ytterligare vikt vid att hålla smutsen borta från vulvan. Detta stämmer med dikotomin att kvinnan är oren eftersom att mannen är ren.⁹²

Samtliga böcker har bilder som skapar stereotyper i form av formaliserade genusföreställningar. De föreställer hårt arbetande eller idrottande män. Detta ger en blid av manlig styrka i likhet med de Aristoteliska motsatsförhållandena, de binära oppositionerna. Kvinnorna illustrerar utförande mer vårdande och modrande verksamheter. Kvinnor illustrerar mer primitiva verksamheter medan män ofta förekommer på bilder med mer avancerad teknisk utrustning. Kan utläsas att kvinnan är dum för att mannen är klok, i enlighet med tidigare nämnda motsatser.⁹³ Ljuvliga och vackra är en annan kategori av stereotypiserande bilder som finns representerade och som kan definieras som typisk kvinnlig. Här finns till exempel bilder som föreställer sommarflickor med rosaskimrande blommig bakgrund och vaselinlins. Flickorna äter jordgubbar, en bär en katt, en luktar på en rosa blomma.⁹⁴ Flickor som parfymrar sig eller borstar sitt långa utslagna hår.⁹⁵ Vissa bilder är inte stereotypskapande i sig, men blir det genom bildtexterna. Ett exempel är en bild på en tjej med bildtexten:

”Det är svårt att göra slut utan att såra.”⁹⁶

I samtliga böcker skapas stereotyper genom hur olika yrkesgrupper framställs, så som boxare, sjuksköterska, läkare, bonde med kvinnor och män i de yrkesroller som är typiskt för deras könstillhörighet. Även här är Bonniers *Kemi* minst stereotypiserande i sin framställning av yrkesmänniskor. Här finns bland annat, som tidigare nämnt de kvinnliga experterna.

Alla bilder i Spektrum 2001 som föreställer personer som röker snusar dricker eller knarkar föreställer män. På en bild är en kvinna sammankopplad med droger, då hon dansar vilt under ett avsnitt som handlar om hallucinogener.⁹⁷ Detta kan kopplas till den traditionella könssegregering i privat respektive offentlig sfär, där kvinnan kopplas till den privata sfären

---

⁹¹ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders.2006:219

⁹² Hirdman Yvonne 1988:12

⁹³ Ibid:12

⁹⁴ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders.2001: 59, 104, 364

⁹⁵ Mårtsson Gert 2001

⁹⁶ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders.2001:207

⁹⁷ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders.2001:350

medan mannen associeras med den offentliga.⁹⁸ I Spektrum 2006 är bilderna i kapitlet om droger utbytta, nu är det mer jämt fördelat med övervikt mot kvinnor. Det betyder inte att bilderna inte längre är stereotypa, även om fördelningen har blivit mer jämn så finns det ingenting i bilderna som föreställer personer med könsöverskridande attribut. Den bild som nu illustrerar användande av alkohol föreställde i den tidiga upplagan gladfulla folkölskillar nu representeras den av en bild på vitklänningsklädda studentskor med stor champagneflaska. Bildtexten har tonats ner en aning (det är ju ändå flickor på bilden, det går ju inte låta dem tappa kontrollen hur som helst) ”Att fylla på glädjen med alkohol slutar lätt med fylla-utan glädje. Att må riktigt dåligt och bli omhändertagen av polis eller hamna på sjukhus är inte kul.”⁹⁹ har bytts ut mot ”full av glädje eller bara full”¹⁰⁰

Hur framställs mäns och kvinnors sexualitet?

När det gäller hur sexualiteten framställs finns det skillnader mellan hur kvinnors och mäns skildras. *Spektrum biologi* 2001 skildrar mannen som den aktiva parten även i sexualakten. Detta syns tydligt i denna mening som beskriver vad som händer när kvinnan och mannen blir upphetsade:

”Under förspelet ökar lusten och mannens penis blir styv. Kvinnans slida blir fuktig så att penis lättare kan föras in.”¹⁰¹

Meningen har förändrats och förbättrats avsevärt i den senare upplagan, där gör orden en mer ömsesidig beskrivning av vad som händer med kroppen när man blir upphetsad:

”Under förspelet ökar lusten och mannens penis blir styv. Hos kvinnan styvnar bröstvårtorna, klitoris blir blodfylld och slidan blir fuktig.”¹⁰²

Dock finns synpunkter också på detta stycke. Ordet hos indikerar att kvinnan till skillnad från mannen inte äger sin kropp. Penis är mannens, men bröstvårtor, klitoris och slida finns hos kvinnan. För den manliga erektionen nämns många ord i texten. Kvinnans ”fuktiga slida” borde benämnas med ordet lubrikation för att ge flickor i åttonde klass (den årskurs där man läser sexualkunskap) ord för sin fysiska reaktion på upphetsning. Som nämnts i teoridelen i samband med införandet av ordet genus, är det av stor vikt att ha ord för att kunna beskriva saker som föregår. Ord är makt. Att äga ord för det som sker är mycket viktigt. Det är ett sätt

---

⁹⁸ <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5422-8.pdf> (Star 1991:45)

⁹⁹ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders.2001:340

¹⁰⁰ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders.2006:352

¹⁰¹ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders.2001:213

¹⁰² Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders.2006:223

att definiera en situation eller företeelse och på så vis få kontroll över den. Slående för hela avsnittet om sexualitet i båda böckerna är att det är männen som äger orden, varav slutsatsen kan dras, att de äger och kontrollerar den situation som sexakten innebär. Detta har också poängterats från flera feministiska håll.

I Spektrums biologi 2001 nämns kvinnors utlösning eller orgasm inte i samma utsträckning som mäns. Den manliga orgasmen nämns fyra gånger, den kvinnliga en gång. Kvinnlig onani nämns inte vid något tillfälle. Två underrubriker motsvarar varandra, en för varje kön ”pojkers könsorgan” och ”flickors könsorgan” textstyckena skiljer sig i några avseenden. Orgasm och onani finns inte under flickornas rubrik. Här finner man istället ett textstycke om mödomshinnan och mödomshinnekultur. Ett talande exempel på vilken skillnad det är i användandet av orden då man beskriver könsorganen och vad som kan göras med dem:

”När spermier mognar börjar pojkarna få sädesuttömningar. Det kallas även utlösning eller ejakulation. Det händer när pojken onanerar, men kan också ske i sömnen. Då kallas det pollution.”¹⁰³

Här ges pojkarna ett antal ord för sin orgasm, man nämner onani på ett naturligt sätt. Flickors onani, utlösning, eller nattliga orgasmer nämns inte någon gång. Följande textstycke beskriver penis:

”Penis yttersta del kallas ollonet och är mycket känslig för beröring. När män stimuleras sexuellt fylls svällkropparna med blod. Då blir penis så styv att den kan användas vid samlag. Styvheten kallas erektion eller stånd.”¹⁰⁴

I flickstycket står istället följande:

”Utanför slidmynningen sitter de inre och yttre blygdläpparna som kan ha olika storlek. Längst fram, där de inre blygdläpparna möts, finns ett centimeterlångt organ som kallas klitoris eller kittlaren. Den innehåller svällkroppar och är precis som pojkarnas penis mycket känslig för sexuell beröring. I slidan finns däremot ganska lite känsel. Du kan använda en vanlig spegel för att se hur den ser ut.”¹⁰⁵

---

¹⁰³ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders 2001:207

¹⁰⁴ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders 2001:208

¹⁰⁵ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders 2001:209

Här har pojkarna fått två ord för vad som händer med deras organ när de blir sexuellt upphetsade. Flickornas motsvarighet lyser med sin frånvaro, de inte lika kända orden klitoriserektion och lubrikation lyser med sin frånvaro. Texten markerar att mannen är norm genom att beskriva kvinnans klitoris som ”precis som pojkarnas penis mycket känslig”, vilket kan kopplas till undersökningens teoretiska del där mannen som norm och kvinnan som avvikare tas upp. Eduards menar att mannen har sin makt i och med att han kan definiera sig som ickeavvikande.¹⁰⁶ Detta är något som Berge och Widding också kommit fram till i sina genusstudier av läroböcker.¹⁰⁷ I motsvarande del i *Spektrum biologi* 2006 är texterna om flickor och pojkars könsorgan ändrade, det kan dock ifrågasättas om det är till textens fördel utifrån ett feministiskt perspektiv på genus. I texten från föregående citat, där det hävdas att slidans inre inte är så känslig har man petat in ett stycke om G-punkten. Det finns säkert de som skulle hävda att det var till fördel för kvinnor att få ord på ytterligare ett njutningscentra, att det är ett erkännande av den kvinnans rätt att njuta. Från vissa feministiska håll hävdas dock att G-punkten är en myt skapad för att nödvändiggöra och säkerställa mannens roll i den sexuella akten, och inte riskera den maktposition som den rollen innebär.¹⁰⁸ Ytterligare en förändring i *Spektrum biologi* 2006 är att fler rubriker har skapat. De nya rubrikerna är ”känslig klitoris”, ”att få stånd” och ”självrenande slida” i princip är det den gamla texten som delats in i fler stycken. Stycket självrenande slida handlar om hur flickor bör tvätta sig, något som kan kopplas samman med kvinnans orenhet som nämnts i stycket om ”binära oppositioner med mannen som norm och kvinnan som mystisk myt”. Mannens hygien behandlas underligt nog i stycket ”Att få stånd”¹⁰⁹ Om nu slidan är självrenande vore det mer motiverat att ha ett stycke om killars hygien.

Texterna som handlar om den sexuella akten präglas av det manliga subjektet. Det är killarna den här texten vänder sig till. I en fördjupningsruta kan man läsa om ett ”missförstånd” under rubriken:

”kan man fastna i tjejen”¹¹⁰

---

¹⁰⁶ Eduards Maud 1998:77

¹⁰⁷ Berge Britt-Marie & Widding Göran 2006

¹⁰⁸ Freeman Jane 2003:93

¹⁰⁹ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders 2006:219

¹¹⁰ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders 2001:213

Man i det här fallet är tydligen just en man.

Kvinnor och män får i egenskap av sitt kön intaga olika negativt förknippade roller. Där är de kvinnliga rollerna förknippade med offerskap. De blir offer för sexualiteten medan mannen får rollen av förövare, eller den praktiserande rollen. Kvinnor är horor och offer för den pornografiska branschen, de blir utsatta för sexuella trakasserier och sexuellt våld. Män är blottare, våldtäktsmän, hallickar och torskar. Här reproduceras bilden av den manliga sexuella förövaren och den orena kvinnan eller offret kvinnan. Det går i linje med de Beauvoirs beskrivning av vår diskurs heterosexuella samlag som enligt henne för kvinnan alltid är en form av våldtäkt.¹¹¹ Utifrån det skulle kvinnan betraktas som ett offer för könsmaktsordningen, vilket då även syns i dessa roller och reproduceras tack vare att läromedlen också väljer att skildra det på så vis.

Det är det heterosexuella sexet som är normen. I *Spektrum biologi* 2001 diskuteras homo och bisexualitet i ett särskilt kapitel. Det poängteras att homosexualitet inte kan botas, det går inte heller bli homosexuell. Läromedlet deklarerar också om att en homosexuell erfarenhet inte innebär homosexuell läggning. Sexualiteten framställs också som ett otroligt viktigt basalbehov i samma klass som vårt behov av mat och sömn. Detta kan kopplas till feministiska teorier om sexualitet som manligt maktmedel. I vissa feministiska skolor uppmanas kvinnor att bli ideologiskt lesbiska för att möjliggöra en frigörelse från patriarkatet. Följaktligen menar dessa grupper att det faktiskt går att bli homosexuell. Denna politiska homosexualitet behöver då inte innebära praktiserande av sexualitet inom könet, utan kan innebära att man överhuvudtaget inte har någon sexuell aktivitet eller sexuell aktivitet enbart med sig själv.¹¹² Detta passar inte med böckernas betoning av hur viktigt vårt sexbehov är, lika viktigt som mat och sömn. Läromedlets påstående att homosexualitet inte går att bota indikerar att homosexualitet är en sjukdom. Sättet man angriper homosexualitet på kan tolkas som att denna företeelse ses som ett hot. I den tredje upplagan har rubriken ändrats till ”olika sorters sex” och man diskuterar nu homo och heterosexualitet mer som en skala, alla är olika mycket hetero och homo. Man diskuterar lagstiftning och adoption. Det har skett en klar förbättring jämfört med texten i andra upplagan.

I *spektrum biologi* 2001 finns en bild på en transvestit. Det är en väldigt klassisk illustration av en sminkad och uppklädd biologiskt född man uppklädd i vad diskursen definierar som kvinnokläder. Bildtexten lyder:

---

¹¹¹ De Beauvoir Simone 1949

¹¹² Freeman Jane 2003

”är det en kvinna eller en man? En del transvestiter uppträder ibland sminkade och iförda kvinnokläder.”¹¹³

Här återskapas en stereotyp som representerar transvestiter. Av bild och bildtext kan utläsas att kön existerar, klänning och smink hör kvinnor till samt att alla transvestiter är män. Även i avvikande sammanhang är det dock mannen som utgör norm och får representera transexualiteten.

När det vaginala samlaget beskrivs under rubriken ”att ligga med varandra” i *Spektrum biologi* 2001 och under rubriken ”att ha sex” i *Spektrum biologi* 2006 förutsätts det att det sker mellan kvinna och man:

”Under ett kärleksfullt förspel med kyssar kramar och smek förbereder sig mannen och kvinnan för samlaget”¹¹⁴

Det vaginala samlaget framställs som den enda möjligheten till reproduktion i följande mening:

”Rent biologiskt är sexualdriften förutsättningen för att vår art skall leva vidare genom våra barn och barnbarn”¹¹⁵

Även denna utsaga, för att inte säga lögn kan tolkas som ett sätt att säkra den makt som sexualiteten utgör i det patriarkala samhället. Det kan även diskuteras som ett uttryck för det som berörs i Jane Freeman bok feminism, männens rädsla för att bli överflödiga i sexualakten.¹¹⁶ Här syns den heteronormativa och patriarkala diskursen tydligt. Detta kan ses som både en produkt av diskursen och ett upprätthållande av diskursen, likt nätverket i Foucaults beskrivning av makt som upprätthålls och skapas på olika sätt, likt ett nätverk snarare än en hierarki.¹¹⁷

---

¹¹³ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders 2001:215

¹¹⁴ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders 2001&2006:213&223

¹¹⁵ Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand Anders 2001&2006:213&123

¹¹⁶ Freeman Jane 2003

¹¹⁷ Månsson Per (red)(Lindgren Sven-Åke) 2003:360

Det är framförallt i biologiböckerna som bilden av kvinnor och mäns sexualitet blir tydlig. I de övriga läromedlen kan texter och bilder som indikerar att maktrelationerna ser ut på det vis som här nämns. Detta bland annat genom att kvinnans kropp är exponerad i större utsträckning än vad mannens är. Men för övrigt benämns inte ämnet på samma direkta vis.

Alltså, sexualiteten ägs av männen både i det att de äger orden och att de är subjekt medan kvinnorna är mottagare och objekt för deras sexualitet. Det förutsätts att det endast finns två kön, så även i den del av texten som berör transsexualitet, då förutsätter att man är det ena och känner sig som det andra, vikten av könstillhörighet markeras här genom att ifrågasätta om det är en kvinna eller en man.

Heterosexualitet är en förutsättning för att få reda på hur det går till att ha sex. Jag har utifrån hur texten framställer heterosexuella kvinnors och homosexuellas sexualitet diskuterat om denna ses som ett hot mot den heteronormativa patriarkala makten.

Diskussion

De viktigaste iakttagelserna i min analys är följande:

Det finns inga bilder eller texter som innebär en direkt utmaning av våra genusstrukturer. Däremot innehöll Bonniers *Kemi* stycken med kvinnliga vetenskapliga och yrkesmässiga representanter på mer traditionellt manligt förknippade yrkespositioner. Inte att betraktas som direkt utmanande, men ändå värt att nämna under denna frågeställning.

Fördelningen mellan kvinnor och män är snedfördelad. Män nämns och syns mest och i allmänhet även först i de analyserade böckerna.

Män framställs som aktiva i de flesta avseenden. Ordval förknippat med män och kvinnor är associerade med handling förknippat med män respektive automatik och passivitet hopkopplat med kvinnor. Undantaget är omvårdande och modrande sammanhang så som graviditet. Då kvinnans roll är aktiv medan mannen, särskilt när det gäller den del av reproduktionen som slutar utanför hans penis får inta en roll som liknar en statist mer än en förälders. Kvinnors kroppar är mer exponerade än vad männens är. De framställs som mer fysiska, i kroppen medan män förknippas med det intellektuella, i huvudet. Detta märks också i att männens uppgifter och verksamheter är mer komplicerade medan kvinnornas är enklare. Kvinnans kropp är i större behov av hygien än mannens vilket indikerar att hon är smutsigare. När det gäller sexualitet framställs männen som subjekt och kvinnan som objekt och mottagare. Mannen är norm, kvinnan det mystiska andra.

Mycket av det som skildras i läromedlen är stereotyper grundade på västerländska idealtyper byggd på dikotomi. Detta är tydligt i ord och bildval. De yrkesgrupper som finns representerade är med få undantag stereotypa så som manliga boxare och kvinnliga barnmorskor. Bilder på flickor är stereotyp flickiga och de ängar sig åt verksamheter som är att betrakta som schabloniserande. Det handlar om att sminka sig eller att borsta ett långt hår.

När det gäller sexualiteten är mannen norm, kvinnan är det objekt på vilken han riktar sin sexualitet. Mycket indikerar att det är mannen som äger sexualiteten. Det är han som får ord för det som händer med kroppen, det är han som har den aktiva rollen både i samlag och i befruktning. Kvinnan utgör den andra och den sexuella mottagaren.

Jag hade en hypotes när jag började arbetet med den här undersökningen, och det var att böckernas bilder, text och ordval skulle förmedla stereotypa bilder av genus. Min erfarenhet sa mig att män skulle synas mer och i mer aktiva verksamheter. Jag hade också förväntat mig att kvinnor skulle förknippas med mer vårdande och modrande praktiker. Att den manliga sexualiteten skulle verbaliseras och normaliseras i större utsträckning än den kvinnliga. Böckerna verifierar denna hypotes i alla avseenden, dock var den bild som gavs av mäns och kvinnors sexualitet mer sexistisk än vad jag hade förväntat mig. Skapandet av genus utifrån stereotyper var också tydligare än jag trodde. De böcker där det syntes mest var de båda biologiböckerna. Detta kan dock ha att göra med att de behandlar människan i större utsträckning än fysikboken och de båda kemiböckerna. Om man tar med de i beräkningen och bara tittar på de verksamheter som inte rör människan, kroppen och sexualiteten får fysikboken de lägsta poängen när det gäller att följa läroplanens jämställdhetsmål och bryta traditionella genusmönster, vissa av bilderna i fysikboken var direkt förnedrande. Den bok som fungerar bäst enligt mig är Bonniers *kemi*, men även denna bok skulle behöva genomgå en avsevärd förändring för att inte stämma överens med min arbetshypotes.

Problemet med genussystemet är att genus internaliseras och blir osynligt på grund av att det ryms inom individen.¹¹⁸ Det som sägs och görs kring könen ses som självklar kunskap och ifrågasätts inte. Alltså har disponering och val av bild text och ord förmodligen sett som det naturliga sättet att framställa det man vill att eleverna skall få kunskap i. Följaktligen har läroboksförfattarna antagligen inte avsiktligt försökt skapa ett läromedel i sann patriarkalisk anda i vilken mannen utgör normen. Även om läromedelsförfattarna och förlagen som valde att publicera dem inte medvetet försökte reproducera könsmaktsordningen finns det stor anledning att rikta kritik mot dessa då de arbetar mot en verksamhet med tydliga normativa

---

¹¹⁸ <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5422-8.pdf> (Judith Butler)

föreskrifter och mål. Att ta hänsyn till skolans styrdokument är nödvändigt då man skapar ett läromedel eftersom det i stor utsträckning kommer att vara agendasättande för den undervisande verksamheten. Konsekvenserna blir att det på undervisningsnivå blir betydligt svårare att uppnå läroplanernas mål.

Ett sätt att angripa problemet utifrån de förutsättningarna lärare har är att tillsammans med eleverna problematisera skapandet av genus i läromedlen och på så vis göra eleverna uppmärksamma på att detta inte är en sanning utan ett sätt att framställa världen samt att ord och bildval faktiskt får konsekvenser. Då får man även in en aspekt av källkritiskt tänkande i undervisningen. Det finns dock en risk med att angripa problemet på ovan nämnda vis. Det är att verksamheten blir kontraproduktiv och självförverkligande. Om jag exempelvis gör flickor uppmärksamma på att de lever i en maktordning där de är underlägsna så skulle det kunna leda till att de tar på sig rollen som underlägsna. Det vill säga att jag genom de generaliseringar jag gör kan skapa en syn på kulturbetingat kvinnligt och manligt som inte finns och på så vis förstärka föreställningarna om den könsmaktsordning jag strävar efter att utmana.¹¹⁹

Språket och makten

Normer som förknippas med traditionellt manligt och kvinnligt reproduceras i de analyserade läromedlen. Genom ord och bilder kommuniceras implicita förväntningar på respektive kön. Kopplat till Foucaults maktdefinition kan dessa bilder och ord ses som medium för den patriarkala diskursen. De förgivettagna och självklara normerna som omgärdar könsattributen lyfts inte och ifrågasätts inte av författarna på ett sätt som motsvara läroplanens föresatser.

Språket är det som konstruerar den sociala verkligheten, och det är orden som språket består av som ger oss möjlighet att reflektera över oss själva. Orden kan fungera frigörande och vara ögonöppnare för tidigare dolda företeelser, eller hålla oss tillbaka. Avsaknad av ord och text som inte är laddade av en patriarkal diskurs saknas för både kvinnor och män i de analyserade läromedlen. Den patriarkala diskursen innebär en snäv fälla för både kvinnors och mäns sexualitet.

Jag menar att sätten läromedlen använder ord och text på hindrar flickor från möjligheten att bli sitt eget subjekt.

---

¹¹⁹ Freeman Jane 2003:19

Social Handling

Vad blir då konsekvenserna av det ovannämnda resonemanget? Den yttersta konsekvensen som jag ser är patriarkatets, dess maktförhållande och snäva genusordnings reproduktion. Den självklara kunskapen som den patriarkala diskursen lär oss, bland annat genom de läromedel som utgör empirin i denna uppsats resulterar i historiskt, kulturellt betingad social handling. Ett exempel på en social handling kan vara att acceptera isärhållandet och inordna sig i både det och hierarkisering. Detta sker som en följd av förgivettagande och icke ifrågasatt social kunskap så som det genusdiskursen tillhandahåller.

Slutord

Vissa av läromedlens sätt att uttrycka sig på förtjänar ytterligare kommentarer, nämligen ”slidan blir fuktig”, ”klitoris är känslig precis som ollonet” och ”slidan blir fuktig så att mannen skall kunna föra in sin penis”. Jag vill också passa på att ge några exempel på hur texten skulle kunna omformuleras så att den passar bättre med läroplanens krav på jämställdhet och uppluckring av genus.

Slidan blir fuktig, varför beskrivs den kvinnliga lubrikationen så? Det blir den ju ganska ofta av olika anledningar, det kan ju bero på vad som helst till exempel flytningar, mens eller att hon har kissat ner sig sittande. Kvinnor förtjänar verkligen en bättre beskrivning på vad som händer med deras kropp när de blir sexuellt eggade. Därför vill jag här slå ytterligare ett slag för ordet lubrikation. Dessutom lubriserar även mannen, vilket kan vara på sin plats att nämna, för att flytta fokus en aning från det annars så populära ståendet. Vem vet att klitoris är känslig på samma sätt som ollonet, ingen kan ha provat det. Varför inte säga att kvinnan trär på sin slida på mannens penis?

Referenser

Litteratur

Ahrne Göran , Roman Christine & Franzén Mats (2003), *Det sociala landskapet*, Göteborg: Bokförlaget korpen

Beauvoir Simone de (1949) *Det andra könet* Stockholm: Norstedts Förlag

Berg, Bettina (2004), *Genuspraktika för lärare* Falköping: Lärarförbundet.

Börjesson Mats (2003), *Diskurser och konstruktioner, en sorts metodbok* Lund: studentlitteratur

Connell R.W. (1995), *Maskuliniteter* Uddevalla: Bokförlaget Daidalos

Don Kulick (1995), *Från kön till genus* Borås: Centraltryckeriet AB

Elvin- Nowak & Thomsson (2003), *Att göra kön* Stockholm: Albert Bonniers förlag AB

Freeman Jane (2003), *Feminism* Malmö: Liber AB

Nils Gilje & Harald Grimen.(1992), *Samhällsvetenskapernas förutsättningar* Göteborg: Bokförlaget Diadalos AB

Hirdman Yvonne (2001), *Genus* Lund: Wallin & Dalholm Boktryckeri AB

Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet (1994). Stockholm: Utbildningsdepartementet

Mulinari Diana, Sandell Kerstin och Schömer Eva (red) (2003), *Mer än bara kvinnor och män Feministiskt perspektiv på genus* Lund: Studentlitteratur

Månsson Per (red) (2003), *Moderna samhällsteorier traditioner riktningar teoretiker* Stockholm: Bokförlaget prisma

Svaleryd Kajsa(2002), *Genuspedagogik* Stockholm: Liber

Von WrightMoria (1999) , *När kan man tala om jämställdhet i fysikläromedel? Genus och Text* Stockholm: Liber

Wendt Höjer, M & Åse, C (1999), *Politikens Paradoxer – En introduktion till feministisk politisk teori*, 2:a upplagan, Lund: Academia Adacta AB

Winther Jørgensen Marianne & Phillips Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur

Tidskrifter och rapporter

Berge Britt-Marie & Widding Göran (2006) En granskning av hur kön framställs i ett urval av läroböcker Underlagsrapport till Skolverkets rapport ”I enlighet med skolans värdegrund?”

Eduards, Maud. (1998), *Män – finns de?*, Kvinnovetenskaplig tidskrift nr 3-4.

Hirdman Yvonne (1988). *Genussystemet – reflektioner kring kvinnors sociala underordning*. Maktutredning rapport ,23

Internet

<http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5422-8.pdf>, Tillgänglig: 2008-05-21

Läromedel

Ekstig Börje & Sjöberg Staffan (2007) *Plus Fysik* Stockholm: Börje Ekstig och bokförlaget natur och kultur

Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand, Anders. (2001), *Spektrum biologi* 2:a upplagan, Stockholm; Liber

Fabricius Susanne, Holm Fredrik, Mårtensson Ralph, Nillsson Annika & Nystrand, Anders. (2006), *Spektrum biologi* 3:dje upplagan, Stockholm; Liber

Mårtsson Gert (2001), *Gleerups Kemi* Malmö: Gleerups utbildning

Nettelblad Karin (2000), *Bonniers Kemi* Bonnier utbildning AB

Skiva

Dr Kosmos (2005) i albumet *Ett enkelt svar*.